

Відгук

**офіційного опонента на дисертацію Дуб Віри Григорівни
«Психологічні особливості становлення ціннісно-смислової сфери
майбутніх педагогів у процесі підготовки до професійної діяльності»,
представленої на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук за спеціальністю
19.00.07 – педагогічна та вікова психологія**

Дисертаційне дослідження Дуб Віри Григорівни відображає актуальні тенденції розвитку сучасної вищої освіти, адже вивчення ціннісних орієнтацій сучасників набуває сьогодні стратегічного характеру, оскільки від того, які позиції будуть визначати дух народу в найближчі десятиліття, залежить самозбереження українців в духовно-культурному плані.

Перспективність такого вектору досліджень також обумовлена високою суспільною значущістю розвитку вітчизняної вищої освіти у контексті приєднання України до європейського освітнього простору. Актуальність цього завдання посилюється у зв'язку з тим, що сучасна ситуація становлення ціннісно-смислової сфери особистості у царині освіти, безперечно, потребує серйозного осмислення.

Особливий інтерес у цьому контексті викликає стан ціннісної сфери тих громадян, які завжди несли підвищену відповідальність за духовно-моральне здоров'я народу, – вчителів. Саме представники цієї професії безпосередньо впливають на становлення конкретної підростаючої особистості. Тому дослідження особливостей ціннісних орієнтацій студентів – майбутніх фахівців педагогів є першочерговим завданням.

З іншого боку, центральною фігурою гуманізації сучасної освіти, що ґрунтується на засадах вільного та цілісного розвитку особистості, є педагог. Це пояснює загострену увагу психологічної науки до проблеми ціннісного-цільового стрижня розвитку педагога – його аксіогенезу. Сутність аксіогенезу майбутнього педагога полягає у принциповій необхідності осмислення

екзистенційних характеристик професійної діяльності, інтерналізації універсальних гуманістичних цінностей та виникнення мотиваційної готовності будувати освітній процес згідно з ними. Першочергово проблема відповідності цінностей професії та особистісних пріоритетів актуалізується під час навчання у виші. Відтак, під час професійної підготовки майбутнього педагога важливо створити умови для його ціннісно-смислового становлення.

Однак, очевидно, що сьогодні освітнє середовище у вищому навчальному закладі недостатньо орієнтоване на ціннісно-смислове становлення студентів, на забезпечення умов для їх постійного саморозвитку як майбутніх фахівців. Попри важливість цієї проблеми, психологічні чинники, які здатні оптимізувати професійний аксіогенез майбутніх педагогів, не стали предметом спеціального наукового дослідження. Цей аспект завжди розглядається принагідно, у контексті загальних проблем професійно-особистісного розвитку майбутніх фахівців, як правило, без заглиблення у каузально-динамічні параметри проблеми гармонізації ціннісно-смислового розвитку особистості. З огляду на це, дисертаційне дослідження Дуб Віри Григорівни є важливим та актуальним.

Представлена робота відзначається чіткістю у визначенні об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження. Ґрунтовно описано комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів, спрямованих на розв'язання поставлених завдань.

Структурно доцільним у роботі є перший розділ дисертації – «Теоретико-методологічний аналіз ціннісно-смиислової сфери особистості як психолого-педагогічної категорії», в якому аналізуються теоретико-методологічні засади дослідження ціннісно-смиислової сфери майбутнього педагога. Ретельне опрацювання здобувачкою науково-теоретичного матеріалу засвідчує ґрунтовний аналіз існуючих філософських та психологічних концепцій, що по-різному розглядають проблему ціннісно-смислового становлення особистості.

На підставі теоретичного аналізу чітко визначено основні поняття дисертаційного дослідження – «ціннісно-смилова сфера», «ціннісні орієнтації», «особистісний смисл». «Ціннісно-смилова сфера, на думку здобувачки, – це системне особистісне утворення, в основі якого лежать ціннісні орієнтації та особистісні смисли, які формують цільову й мотиваційну програму поведінки людини».

У теоретичну частину роботи органічно вплітається обґрунтування структурно-функціональної моделі ціннісно-смилового становлення особистості майбутнього педагога у процесі підготовки до майбутньої професійної діяльності. В її основу покладено теорію етапів професійного становлення, на яких майбутні педагоги реалізуються як суб'єкти професійної діяльності та рівнів їх ціннісно-смилового становлення, що відбувається при входженні особистості у нове соціальне середовище.

У другому розділі дисертації «Емпіричне дослідження ціннісно-смилової сфери майбутніх педагогів на початковому етапі підготовки до професійної діяльності» здобувачка розкриває зміст процедурно-методичного забезпечення на певних етапах емпіричного дослідження, а також подає результати констатувального етапу дослідження.

Варто відзначити ґрунтовний підхід Віри Григорівни до вибору психодіагностичного інструментарію дослідження. Достатньо переконливо в психометричному плані виглядає розроблений нею психодіагностичний комплекс, який включає сім методик, що дав можливість здобувачці одержати розгорнуту емпіричну інформацію щодо ціннісних пріоритетів, сенсожиттєвих орієнтацій, самоактуалізації та навчально-професійної мотивації майбутніх фахівців.

При цьому здобувачка науково коректно використала методи статистичного аналізу, зокрема кореляційний та факторний аналіз. Особливого схвалення заслуговує дуже грамотна, наукова обґрунтована інтерпретація отриманих факторів та кореляційних зв'язків. Це вигідно

вирізняє дане дослідження з-поміж інших робіт, де активно використовується факторний аналіз.

У процесі констатувального дослідження встановлено статистично значущі відмінності між показниками нормативних цінностей і ціннісними пріоритетами «міських» і «сільських» студентів-першокурсників. Це стало підставою виокремлення студентів, що проживали та навчалися до вступу у вищий навчальний заклад у селі в окрему експериментальну групу, а тих, що проживали у місті – у фонову.

Водночас ретельний аналіз емпіричних даних засвідчив відсутність статистично значущих відмінностей між показниками самоставлення, самоактуалізації, навчально-професійної мотивації та соціально-психологічної адаптації «міських» і «сільських» студентів.

У третьому розділі «Особливості динаміки становлення ціннісно-сислової сфери майбутніх педагогів» описано зміст психологічного супроводу становлення ціннісно-сислової сфери майбутніх педагогів. Програма супроводу передбачала роботу у декількох напрямках: організація і проведення занять з дисциплін психолого-педагогічного циклу; залучення студентів до виховних заходів; тренінгова робота з розвитку ціннісно-сислової та мотиваційної сфери.

Емпірично доказано, що порівняно з початковим етапом дослідження у студентів четвертих курсів експериментальної та фонові груп відбулися зміни у змісті системи цінностей. Зокрема, структура системи цінностей «сільських» студентів набула особистісно-професійної спрямованості, а структура цінностей студентів-четвертокурсників фонові групи, порівняно з показниками, отриманими від тих же студентів на першому курсі, досить консервативна і менш професійно спрямована. Результати дослідження також засвідчили особистісно-професійне зростання «сільських» студентів-четвертокурсників, що відобразилося на рівні їх мотивації професійної діяльності. Проте у 42% «сільських» студентів четвертого курсу переважає негативна і нейтральна мотивація, а у «міських» студентів частка негативної

мотивації ще вища. Ці факти насторожують і засвідчують серйозні прогалини у ціннісно-смисловому становленні майбутніх педагогів під час професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Доцільно відзначити структурну раціональність, коректність та професійність психологічного аналізу, чіткість та логічність викладу змісту дисертаційного дослідження, а також грамотність, багатство мовного стилю здобувачки. Усі три розділи є завершеними, містять ґрунтовні висновки. Достатня кількість таблиць та рисунків об'ємно ілюструє експериментальні дані, отримані на констатувальному, формувальному та контрольному етапах дослідження.

Результати наукової роботи відображені у 14 наукових публікаціях, з них 6 статей – у наукових фахових виданнях України у галузі психології, 1 – у періодичному фаховому науковому виданні іноземної держави. Основні положення дослідження були апробовані здобувачкою на шести міжнародних і двох всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Загалом, вважаємо, що дисертаційне дослідження виконане на належному науковому рівні, присвячене актуальній темі, містить наукову новизну, є теоретично та практично значущим.

Водночас, вважаємо за необхідне зробити певні зауваження і побажання щодо роботи:

1. У першому розділі дисертації, особливо у першому його підрозділі, занадто багато уваги приділяється розгляду проблеми дослідження цінностей в історико-філософському контексті. Дисертаційне дослідження виграло б, якби більш глибоко були проаналізовані сучасні психологічні дослідження ціннісно-смислового становлення особистості студентів, у тому числі майбутніх вчителів.

2. Об'єктом дослідження є ціннісно-смилова сфера майбутніх педагогів. Тому, нашу думку, у першому розділі дисертації варто було розглянути проблему структури професійно-педагогічних цінностей. І надалі у дослідженні прослідкувати, наскільки ціннісна структура студентів

наближена до так званої «нормативної» професійної ціннісної структури. Таким чином, певною мірою виокремити специфіку дослідження, що спрямоване на становлення ціннісно-сміслової сфери не студентів загалом, а майбутніх педагогів.

3. У дисертації здійснений глибокий аналіз з використанням факторної стратегії емпіричних показників ціннісних пріоритетів студентів та навчально-професійної мотивації. Проте варто було здійснити факторний аналіз емпіричних показників як системи ціннісних орієнтацій, так і професійної мотивації з метою визначення їх зв'язку та узгодженості в єдиній цілісній системі професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх фахівців.

4. Рецензована дисертація значно б виграла, якби були проаналізовані внутрішні механізми становлення ціннісно-сміслової сфери. Тим більше, що здобувачка заявляє гуманістичну спрямованість свого дослідження, орієнтацію на постнекласичну наукову парадигму, де власне внутрішнім чинникам та механізмам відводиться провідна роль. Адже функціональний аспект професійного аксіогенезу особистості характеризується складними внутрішніми новоутвореннями, що не обмежується виключно зовнішніми чинниками, зокрема зміною соціокультурного середовища. Відтак, розроблена структурно-функціональна модель дещо спрощено представляє процес становлення ціннісно-сміслової сфери.

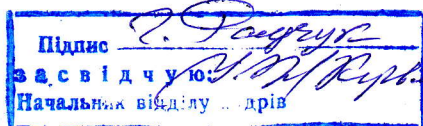
З позиції постнекласичної парадигми, в основі аксіогенезу майбутніх фахівців лежить механізм ідентифікації. А такі складні механізми як інтерналізація, персоналізація і персоніфікація посідають окреме вкрай важливе місце у ціннісно-смісловому становленні майбутнього педагога. Зокрема, механізм інтерналізації професійних цінностей, у контексті даного дослідження, – це насамперед ревізія старих стереотипних ціннісно-сміслових уявлень про суть педагогічної професії, неприйняття нав'язуваних ззовні цінностей у контексті виявлених суперечностей за допомогою

емоційно-сміслової оцінки суб'єктами своїх переживань, мотивів, дій. Особливо варто наголосити на тому, що в освітній практиці достатньо поширеним механізмом становлення ціннісно-сміслової сфери особистості є механізм інтроекції, який є протилежністю інтерналізації. Це некритичне відчужене неосмислене засвоєння чужих стандартів та цінностей, що веде до дезінтеграції особистості. На важливість врахування цього явища особливо наголошується в гуманістичній психології, на засадах якої, як зазначає здобувачка, вибудована психотренінгова програма. Тому ми вважаємо, що без осмислення та врахування цих механізмів неможлива гармонізація ціннісно-сміслової сфери майбутніх педагогів, а, отже, і побудова ефективної розвивальної програми.

Указані недоліки не знижують наукового рівня дисертації. Здобувачка проявила самостійність у розробці складної наукової проблеми, здійснила ґрунтовний теоретичний аналіз і отримала цікаві експериментальні дані. Результати дисертаційної роботи і висновки достатньо обґрунтовані теоретично та підтверджені емпіричними даними.

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що дисертація «Психологічні особливості становлення ціннісно-сміслової сфери майбутніх педагогів у процесі підготовки до професійної діяльності», є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що має теоретичне і практичне значення та відповідає вимогам пунктів 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор, Дуб Віра Григорівна, заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Г.К.Радчук